

Миллий тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси 1996 йил, 19 март 11(40)- сон

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСИ ПРЕЗИДЕНТИ - БОРИС ЕЛЬЦИН ЖАНОБИ ОЛИЙЛАРИГА

Мухтарам Борис Николаевич!
Ўзбекистон халқи Россия Федерацияси Давлат Думаси 1996 йил 15 март кuni Беловеж битимларини бекор қилиш ҳақида коммунистлар ташаббуси билан қабул қилган қарорни ташвиш билан қутиб олди.

Аслини олганда, бу қарор собиқ СССРни, коммунистик мафзуриани қайта тиклашга, тоталитар тузум ҳамда 1991 йилда Россия халқи томонидан ҳам, Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигидаги бошқа барча халқлар, жумладан, Ўзбекистон халқи томонидан ҳам яқдиллик билан рад этилган эски ақидаларга қайтишга даъват этишдан бошқа нарса эмас. МДҲ муқобили йўқ ҳамжамият бўлиб, унда Россияга ҳақли равишда етакчи ўрин ажратилганига бизнинг ишончимиз комил.

Ўзбекистон қатъий равишда мустақиллик йўлини, барча давлатлар, биринчи галда Россия билан, асрлар давомида дўстлик ва қардошлик ришталари билан ўзаро боғланган Россия халқи билан тенг ҳуқуқли ва ўзаро фойдали ҳамкорлик қилиш йўлини танлаб олган.

Биз Россия 1991 йилда танлаган йўл — янгиланиш, демократик ислохотлар, суверен демократик мустақил давлат қуриш йўли, бу йўл фаровонлик, улкан табиий, моддий, маънавий ва ақл-заковат салоҳиятига эга бўлган халқнинг ҳаётини тўқис қилиш йўли эканига қатъий аминимиз. Мухтарам Борис Николаевич!

Сиз, Россиянинг Президенти ва барча демократик кучлар, Россия жамиятини янгилаш тарафдорлари қўллаб-қувватловчи тан олинган етакчи сифатида Россияни эски, умрини яшаб бўлган тузумга қайтаришга интилаётган турли сиёсий доираларга муносиб зарба берасиз, Россия ислохотлар йўлидан дадил бораверди ва жаҳон ҳамжамиятида ўзига муносиб ўринни эгаллайди, деб қатъий ишонамиз.

Эҳтиром билан, Ислом КАРИМОВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ МАТБУОТ ХИЗМАТИНИНГ БАЁНОТИ

1996 йил 16 март кuni Хоразм вилояти халқ депутатлари кенгашининг навбатдан ташқари учинчи сессияси бўлди. Ушбу сессияда сузга чиққан давлатимиз бошлиғи Россия Федерацияси Давлат Думасининг 1996 йил 15 мартдаги собиқ Совет Иттифоқини тиклашга қаратилган қарорини Ўзбекистон Республикасининг муносабатини баён қилиб берди.

Президент Россиядаги ҳозирги вазият бу мамлакатдаги сайловолди эҳтирослари жуда авж олгани билан изоҳланганини таъкидлади. Маълумки, собиқ СССРнинг тугатилгани Россия Президенти Ельцин, Украинанинг собиқ Президенти Кравчук ва Беларус давлатининг собиқ бошлиғи Шушкевичнинг 1991 йил 8 декабрда Беловеж ўрмонида бўлиб ўтган учрашувида расмий жиҳатдан эълон қилинган эди. Ушундан улар Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги тузилганини ҳам эълон қилдилар.

Президент Каримов Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигини тузиш тўғрисидаги қарор ҳамдўстлик иштирокчилари бўлган барча давлатлар парламентлари томонидан тасдиқланганини айтди. Россия парламентини бу қарорни 1991 йилда тасдиқлагани.

1996 йил 15 март кuni Россия Федерациясининг янги чакриқ Давлат Думаси коммунист депутатларини ташаббуси билан Беловеж битимини бекор қилиш тўғрисида қарор қабул қилди. Бу қарор собиқ СССРни қайта тиклашга даъват сифатида қабул қилин-

ган эълон этилган эди. Ўзбекистон жамоатчилиғи, бутун халқ бу фикрни тўла қўллаб-қувватлаган эди.

Ислом Каримов МДҲ тузиш ва собиқ СССРнинг парчаланиши тарихига қайтиб, Ўзбекистоннинг давлат мустақиллиги 1991 йил август кuni, яъни 8 декабрдаги воқеалардан, уч мамлакат — Россия, Беларус, Украина бошлиқларининг Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигини тузиш тўғрисида қарор қабул қилган учрашувидан тўрт ой олдин эълон қилинганини айтди.

Уч давлат бошлиғи қабул қилган Беловеж битимини бекор деб эълон қилиш бу битимдан анча аввал мустақил давлатга айланиб, ҳамдўстликка ҳуқуқий жиҳатдан истиқлолга эришган давлат сифатида қўшилган Ўзбекистонга қандай дахил бор, деган қонуний савол туғилди.

Бу — биринчидан, — деб таъкидлади Президент Ислом Каримов, — иккинчидан — Ўзбекистон Олий Кенгашининг Ўзбекистонни мустақил деб эълон қилиш тўғрисидаги қарорини 1991 йил 29 декабрдаги умумхалқ Референдуми натижалари билан тасдиқлагани. Референдумда сайловчиларнинг 98,2 фоизи Ўзбекистонни истиқлоли ва мустақиллиги учун овоз берган.

Ҳозир ҳам барча сайловолди уйинларининг, Россия халқини ўзига ҳайрланок қилишга уринишларининг Ўзбекистонга, унинг халқига, унинг ҳозирги кuni ва келажатига ҳеч қандай алоқаси йўқ.

Россия Федерацияси Давлат Думаси сўров натижаларини да-

лит қилиб келтираётган 1991 йил 17 мартдаги иттифоқ референдуми бўлишиб қолган иттифоқни қўтариш мақсадида халқларга зўриқ билан тикиштирилган эди.

Президент Каримов Ўзбекистон парламентининг 1991 йил 17 март кuni мамлакатимиз сайловчиларининг Ўзбекистон мустақиллигини қўллаб-қувватлаш тўғрисидаги иккинчи бўлганда берилган саволга жавоби (иккинчи бўлганда фақат Ўзбекистон ҳудудига қўйилган эди) собиқ СССРни сақлаб қолиш тўғрисида биринчи бўлгандаги саволга жавобининг мазмунини йўққа чиқариб, деган фикрнинг қўллаб-қувватлашини айтди.

Кейинги вақтда интеграция тўғрисида куп гапирилмоқда, деди Президент Каримов, Россия тегелиннене ва оммавий ахборот воситалари орқали яқин вақт ичида Беларус Президенти Лукашенко ва Россия Президенти Ельцин учрашиб, конфедерация, федерациями ёки яна бошқа шаклдан, Беларус раҳбари Лукашенко айтганидек, собиқ СССРдан мустақамроқ шаклда чуқур интеграция тўғрисидаги ҳужжатни имзоламоқчи бўлаётганини тўғрисидаги гаплар тарқалмоқда. Телевидение ва матбуот орқали бу шартномага гўё бизнинг яқин қўшилганимиз — Қозғистон билан Қирғизистон ҳам қўшилмоқчи бўлаётгани ҳақида ҳам хабардор бўлиб турибмиз.

Бу — Европосё бўладими, федерация, конфедерация ёки бошқа бир иттифоқ бўладими, деди Каримов, бизнинг фикримиз қатъий — биз давлатлардан, мил-

латлардан юқори туралган тузилмаларни барпо этишни қўлда тутувчи интеграция жараёнида қатнашмаймиз.

Ночорликдан, сиёсий ва иқтисодий ислохотлар натижаларига ишонмасликдан шундай қадам қўйиш мумкинлигини яхши биламиз, деди Ислом Каримов. Бироқ, бундай шартномалар МДҲ доирасидаги ҳамкорликни барбод қилиши мумкинлигини унутмаслик ҳам керак.

Ўзбекистон ўз истиқлолидан ҳеч қачон воз кечмайди, деди Каримов қатъий билан, биз тенглар қаторида тенг бўлишимиз, барча мамлакатлар билан муносабатларимизни ўзаро фойдали ва тенг ҳуқуқли асосда қуришимиз, Россияни қўллаб-қувватлаган демократик мамлакат сифатида қўришни истаймиз.

Бизнинг ўтказилаётган иқтисодий, сиёсий, ижтимоий ислохотлар йўлида, жаҳон ҳамжамиятига қўшилиш йўлида муваффақиятларга эришишимизга ишончимиз комил. Тарихий йўлларини орқага айлантириб бўлмайди. Халқимиз ўз озодлигини муқаддас деб билади.

Биз ҳеч қачон орқага қайтмаймиз, деди пировардида Ислом Каримов, бизнинг йўлимиз тўғрисида, бу йўл мустақиллик йўлидир, демократик ҳуқуқий давлат ва фуқаролар жамиятини барпо этиш йўлидир, миллати ва диний этиқодидан қатъий назар, Ўзбекистоннинг барча фуқаролари учун муносиб турмуш ва меҳнат шартини яратиш йўлидир.

БЎЗ ТУМАНИДА ПАРТИЯ АЪЗОЛАРИ 500 ГА ЕТДИ

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси аъзолари Андижон вилоятининг Бўз тумани ташкилотидан 500 кишига етди. Партия аъзолари асосан туман ўқитувчилари, педагогика билим юрти талабалари, табиёт қодимлари, ҳунар-техника билим юрти ўқитувчилари ва талабалари, ишлаб чиқаришнинг бошқа турли соҳаларида хизмат қилётган кишилардир.

Туманда партия ташкилий ишлари анча жонли йўлга қўйилган, халқ орасида миллий тикланишнинг мақсад ҳақида вазиқларини тушутириш юзасидан қатор тадбирлар қўрилмоқда. Яхши иш эса натижасига қўра билинади.

Хумон АҚБАРОВ,
Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Андижон вилояти Бўз тумани ташкилотининг Хайъат раиси

СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТИ ПАРТИЯ ТАШКИЛОТИДА

Яқинда Сурхондарё вилоятида Ўзбекистон миллий тикланиш демократик партияси вилоят ташкилотини раъисининг маъмурияти йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилишда вилоят партия ташкилотини хайъати раиси Бахтиёр Сагатов туман, шаҳарларда ташкилотлар партия ташкилотларининг мустақиллигини 5 йилгича ва соҳибдор Амр Темур таъаллуқидан 660 йилгича кутиб олган билан боғлиқ вазиқларни ҳақида сўзлади.

Йиғилишда партия раисининг ўринбосари Т. Тошомов ҳам қатнашиб, Республика миқёсида вилоят партия ташкилотларида ва Марказий хайъатда олиб борилаётган ишлар ҳақида ахборот берди.

Наврўз. Олам Келди Юртинга Иккюла Келди

Устод ҚУРБАТ НАВБАХОР АЙЁМИ

Навбахор айёми келди, лолзор истар кўнгул,
Бу чаманда ҳар замон рўхсори ёр истар кўнгул.
Ваъда берма ҳеч менга, соқиб, сийимиз узор,
Бул кеча то суҳб чашми пурхумор истар кўнгул.

Айши ом эдинг басы, шому сахар агёр элин,
Сен билан бир базми махсус, эй нигор, истар кўнгул.

Қарилгил дилдан кўтармас оруз бўлиқ
Бул хазонда айбим этманг, гар баҳор истар кўнгул.

Ишқ тушса ҳар қаерга айлаюр рашиқ баҳор,
Шул сабабдин оразини лолзор истар кўнгул.

Дилни сероб айламас кавсарини менга берсалар,
Ёр сендин эмди лаъли обдор истар кўнгул.

Хотирин ўлди паршон дўстларинг бобидин,
Таъна этманг ҳеч гар тарки дёнр истар кўнгул.

Ранжу фурқат баски қилди сарбасар бағримни қон,
Гар Самарқанд гаҳи шарҳи Бухор истар кўнгул.

Тугмас эрди мен каби сарғаштани, эй кош, онам,
Модарим дийдорини ҳар шоми тор истар кўнгул.

Умрим ўтди бир замон бахти сияҳдин қўлдам,
Ахли дилнинг душманини тору мор истар кўнгул.

Сар билан ўзини-чу истарсан юракка тегмагил,
Ахли дилнинг душманини тору мор истар кўнгул.

Умр охир бўлди, биздин кетмади ранжу алам,
Тоқати тоқ ўлди, дунёдин фарор истар кўнгул.

Ҳеч ким бир нарсга бермас, бу жаҳонда безваз,
Бўса бергил, соқиб жонини нисор истар кўнгул.

Ранж билан кеча-кундуз ўтди охир ёринг
Оразу гисусидин Лайлу наҳор истар кўнгул.

Ёд қилса қоматини мисраи мавзун келур,
Қошдин ишод байти обдор истар кўнгул.

Қарилгилда ранжи бепуллик басы ортқ эрур,
Эмди, Қурбат, сенга бахти пойдор истар кўнгул.

«МТ»га мактублар

ТИКЛАНИШНИНГ ТАЯНЧИИ

Хурматли таҳрир! «МТ» саҳифаларида халқ ва давлат тикланишнинг иқтисодий-фалсафий асослари тегар таҳлил этилмоқда.

Ростдан ҳам, таянч-қудратли асос. Инсоният учун, барча ҳаракати тирчилик учун энг зарур таянч, аввало, бу — Онамизин. Барча жонзот шунга суяниб-таяниб ҳаракат қилади, яшайди.

Ракеталар ҳам шу замин-таянчдан ҳаракат олади, бесарҳад қонотларга етиб боради. Модомики, шундай экан, биз дедик, энг муҳим маммоларимизни яхши ҳал этишда барча таянчларимиз анж.

Бу суянч-таянчларини асосан Президентимиз И. А. Каримов ўз асарлари, нутқлари, маърузаларида тушунарли қилиб баён этганларки, булар бизларга бебаҳо дастуруламал бўлиб келмоқда.

Бул энди ишларни тезлаштиришда. Чунонинг, тилимиз давлат макомига чиқиши энг қувончли воқеалардан бўлди. Бу борада анча ишлар амалга оширилди ва оширилмоқда. Қўпгина идора, қўчаларнинг номлари, ўзгарди, янги муносиб номлар қўйилди.

Бироқ, афсуски, бу борада сустилик ҳам йўқ эмас. Тошкентда Юнусобод, Мирзо Улуғбек, Яқсаорой, Чилонзор туманларида қўпгина қўчалар Ўзбекистонга алоқасиз номлар билан аталганича турибди. Уларни оқилона изчиладилан қайта номлаш ишлари тўхтаб қолмаслиғи керак.

Яна бир фикрим шунки, пойтахтимизда чет эл талабаларини ўзбекчага ўргатиб, ўзбек тилида ўқитишни уҳдаимизга олишимиз — бурчимиз.

Ўзбекистонимизда муҳим ойнамалардан ҳисобланган «Ўзбекистон архитектура» ва қурилишнинг тўлиқ ўзбек тилимизда чоп этсак яхши бўларди.

«МТ»да ёзиб чиқишди: идоралардаги иш юритиш қозғ-бланкалари, инструксиялари ҳам она тилимизда чоп этириш заруратга айланган. Шундай қилинмас экан, аёл-қизларимиз идораларда фаол қатнашиб ишлаш олмайдилар. Уларни идорага юритиш ишларига жиддий ўқитиш, ўргатиш лойиқ этган.

Давлат қурилиш, алоқа, электр, газ, каналлация ишлари бўйича малакали миллий хунарманд-ишчиларни етиштириб чиқармас экан, мустақиллик ишларимиз тезлашмайди, кўп тўсиқ-қоваларга учраб, ўрнимизда айланиб ўтира берадиганга ўхшаймиз.

Ҳа, саннатинг барча соҳаларида келажикни кўзда тутиб аёл-қизларимиз, йигитларимиз ичидан миллий хунарманд-ишчиларини тарбиялаб етиштирмас эканмиз, қадр танқислиғи бизни доим танг қилиши мумкин.

Мустақиллигимизни одамлар мустақам-лайди, қатта тараққиётни одамлар қилади. Қудратли таянч ҳам одамлар! Миллий тикланиш ҳам, аслида бу — одамларнинг тикланиши!

Сизга ҳурмат билан Холмақазов
ХОЛМАҚАЗОВ

ОРТИҚАЛИ ҚОЗОҚОВНИНГ ЯНГИ КЎРГАЗМАСИ

Яқинда пойтахтнинг Инновация кўргазма марказида таниқли рессом Ортиқали Қозоқовнинг янги кўргазмаси очилди. Кўргазмага мусаввирнинг энг яхши асарлари қўйилган. Хассос ижодкорнинг 1996 йилда яратган ва бу залда илк марта намоиш этилган янги асарлари рангларнинг мислсиз товланиши, миллий рухнинг парвози, маъно қаватларининг жозибадорлиги билан ўзига ром этди.

Ортиқалининг ҳар бир асарида бир ажиб нигоҳ, бор. Бу — ўзбекнинг нигоҳи. Оламга кўп саволлар билан боқайтган нигоҳ. Лекин саволлар остида ишонч ва умидворлик барқ уриб турибди. Шундан бу кўзларга неча минг йилларнинг дарди-андуҳи, қувонч-шуккуҳи, донолиғи тегаран чўкиб ётганга ўхшайди.

Мустақилликнинг эркин ижодий муҳити оламга шундай мунаввар истеъдодларни олиб чиқарганлиги қандай бахт!

ВАҚТИ ЎТГАН ЎЙНАЛАР

Эски кунларни кўмсаб, Россиядаги коммунистик кайфиятдаги доираларнинг орзу-армонларини ифодалаб, Думадан туриб турли хуружларни авж олдирётганларининг найрангларга тўла уйинларини кўриб, фикрлаб бир замона ишларидан яхши бохабар танишим бош қайқаб деди.

— Аҳвол анча мураккаб... — Ким учун мураккаб? — Уларгами, бизгами? — деб сўрадим ундан.

— Улар кун аллақачон битиб, тугаб бўлган собиқ империяни тиклайман деб, уриниб ўз аҳолиларини ҳам, янги ёш мустақил давлатларини аҳолисини ҳам мураккаблаштирадилар. Улар ўзларининг бу каби хунук хатти-ҳаракатлари билан ўз мустақил тараққиётини йўлини танлаб олган ва шу йўлдан боришга қатъий бел боғлаган миллатлар ўртасида қаттиқ, нафрат уйғотиб қўйишлари мумкинлигини уйламаёттирлар. Халқларда нафрат аянгаласа, уни сўндириш жуда қийин бўлади.

Югославия, Фаластин, Чечен ўлкасида юз берган ўта муҳим ва қўрқинчли воқеалар шундан дарак беради.

— Лекин шунга қарамай улар худди ўтмишдан ҳеч қандай сабоқ ва ибрат олмагандай яна ўша ҳеч қандай шартномага қўйиб бўлмайдиган, ўнглаб бўлмайдиган собиқ империяни тирилтиришга уринаётганликларини нима деб баҳолаш мумкин? Ахир ҳар қачан иш қиламан десалар, ошад қиламан десалар, уларгайирман десалар, улкан Россиянинг ҳозирги ерлари озлик қиладими? Ҳар қачан қучлари, ғайратлари бор бўлса, буларни Россиянинг фаровончилиги учун сарфласалар, барча сай-ҳаракатларини Россияга бағишласалар бўлмайми?

— Улар, — деди замондошим, — ўзлари эмин-эркин ҳукм сўрган эски жойларни кўмсамай, соғинмай илоҳларни йўқ. Эсингиздадир «иттифоқ» республикаларда улар қандай ҳукмронлик қилардилар, қандай қўрсиларни эгаллардилар, айтганлари айтганча, деганлари деганча эди. Қанча бойлигингиз бўлса, қирғишлар олиб кетардилар. Халқларнинг ҳазиналарини талаб кетиб, ахл бовар қилмас хомхазларга соувлар эдилар. Қаерларга, нималарга соуврилиб кетмади бойлиқларимиз. Яна ўша буштан қопчиларини тўлди-

риш, қаппайтиришни орзу қилардилар дейсизми, ўзларининг ширин ҳукмронлик кунларини соғинмайдилар дейсизми?

— Лекин Россияда мустақил давлатнинг Думасида туриб, уларга ҳеч қандай дахли бўлмаган бошқа мустақил давлатларнинг тақдирини белгилаш, ҳал қилишга уриниш, аниқ худди шу нарсанинг ўзбек ўта кетган ахлоқсизлик эмасми? Дунё амалиётида, ҳозирги маърифатли замон сиёсатида ҳеч қирғилгани шундай ҳолисаси? Бошқа халқларнинг тақдирини белгилашга ўзини ҳақли деб билиш? Дунёда қайси мамлакат шундай қилапти, қайси халқ шунга интиляпти? Мустамлакачилик замонлари ҳеч қайтмас бўлиб инсоният тарихига ўтиб кетганини ҳақон иқтилобни ўйлайдиган шу партиягина тан олмаслиғи мумкин. Тан олмаслик ва муттасил шу нарсасга уруғ беравериб, уни ўз ҳаётларининг, ўй-ҳаёлларининг бош мақсади қилиб олиш ўзларининг ҳам, дунёдаги бошқа барча мамлакатларнинг аҳолисини мураккаблаштиради, тинчлини бузади.

— Балки улар атай шундай «мураккаблаштиришга» тинч қўймасликка уринаётгандирлар? Атай, онгли тарзда ҳаммани «тиграб-қақшаб» яшашига ва шу орқали уларни ўйлашга интилаётгандирлар? Уларнинг назарида дунёни нима билан дир кўрkitиб туриш керак-ку ахир? Бу сиёсат эмас, бошқа бир нарсасга ўхшаб кетаяпти? Шундай эмасми?

— Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов кун кеча Хоразмда сузлаган нутқидан бу нарсанинг табиати ва моҳиятини тегаран тушутириб берди. Бу нолойиқ ҳодисани «ўйин» деб баҳолади. Чиндан ҳам, БМТга аъзо бўлган мустақил давлатлар тақдирини билан боғлиқ бундай муносоиб хатти-ҳаракатларни бошқача аташ, баҳолаш мумкинми? Президентнинг қатъий ва ишонч тўла сузлари йўлимиз ҳақ йўл эканлигини яна бир қарра исботлади. Ўзбек халқи бугунги йўлини ўз ихтиёри, ўз иродаси билан танлаб олган ва эндиликда мустақиллик йўлидан ҳеч оғишмай олға боради. Зотан мустақиллик мукддас нарсас. Уни алақимлар четдан туриб ваъда қилаётган «фаровонликларга», «иттифоқларга» ҳеч қачон ҳеч қандай шартнома алоқаси бўлмайдиган. Мустақилликни бундай нарсаларга алоқаси бўлмаган ҳаёл қилганлар охир-оқибат қуллик ботқоқига ботиши мукддас.

Эътибор берганмисиз? Президент ҳар бир қишқир, нутқларида мустақил халқ қандай бўлиши керак, деган сиз учун гоятда муҳим масала устида қизғин муҳокама юритади. Бутун таъхилларда қандай бўлиши мустақиллик иймон-ишонч даражасига қўтаришга ҳаракат қилади. Барча кескин танқидларнинг тағида шу одилонаб фикр порлаб туради. Ростдан ҳам, замон ва тарих бизга буюқ иқмон яратди. Ўз ватанимизни ўзимиз қуриш ва обод этиш бахтига муассар бўлди.

Энди нечун сустилик? Лоқайдлик? Текинирулик? Мустақил халқ бўлиб яллатларни ўз қайфиятидан шафқатсизлик билан сиқиб чиқариб ташлаш керак. Президент ҳаммамизни шунга чорлаяпти. Ҳар ишда бизга иймон ва Ватан севгиши ёр бўлсин!

МУҲАММИД

ФРАНЦИЯ ЭЛЧИХОНАСИДА КОНЦЕРТ

Кун кеча Франциянинг янги ажайиб бинога қўнган элчиҳонасида пойтахт жамоатчилигининг вакиллари жам бўлдилар. Бу ерда атоқли санъаткорлар Муножот Йўлчиева ва Шавкат Мирзаев Европа мамлакатларида қилдирган ижодий сафарлари олдин концерт дастурларини намоиш этдилар. Элчиҳонанинг янги гўзал, муҳташам залига олис замонлар оша Навоий, Фозулий, Машраб, Муқимий, Ҳазиний овозлари киниб келгандай туюлди. Муъжазгина зал худди мусиқа океанида кемага айлангандай эди. Муножотхоннинг селхри овози кемамизни шундай юзлатди.

XIV асрнинг иккинчи ярмини туркий халқлар тарихининг энг ёрқин саҳифаларидан дейиш мумкин. Бу даврда Мовароун-наҳр, Дашти Қипчоқ ва Кичик Осиёда яшаётган туркий халқлар фани, маданияти ривожланди, айниқса ҳарбий санъат юқори чўққига кўтарилди. Худди шу даврда туркий халқлар еттишир-гун саркардалар фақат ўз юртлирини эмас, балки Русияни ва Оврўпонинг анча қисmini ҳам мўғул-торот зулмидан халос эт-дилар.

XIV аср охири ва XV аср бошлари кўпгина истеъдодли ҳар-бий лашкарбошиларни еттиштирди. Уларнинг орасида ўтаси энг буюклар эди. Булар Амир Темур, Тўхтамишхон ва Султон Йилдирим Бойазидларидир. Улар тўғрисида анча-мунча тари-хий тадқиқотлар олиб борилган, баъдий асарлар биттилган.

Уларда ўша саркарда ва давлат арбобларининг олиб борган сийасatlари, ҳарбий юришлари, фатҳ этган ҳудудлари, ғалаба ва мағлубиятлари тўғрисида гап боради. Шундай бўлса ҳам, XIV асрнинг сўнгги ўн йилликларида ҳақон миқёсида вужудга келган ҳарбий-сиёсий вазиятти ахлитиласиз таҳлил қилишга белгишланган тадқиқотлар йўқ. Ҳар ҳолда биз бундай тадқиқот-ларни учратга олмадик. Шу даврда дунёдаги ҳарбий ва сиёсий вазиятни минтақаларга бўлиб эмас, бир бутунлигича олиб қар-аш эътиборли ҳулосалар чиқариш имконини беради.

XIV аср охирида ҳақонда энг қудратли давлатлардан бири-нинг маркази, сўзаси Самарқанд эди. Амир Темур бу шаҳарни обод қилиш билан бирга, атрофдаги жуда кўп хонлик ва дав-латлари бирлаштирди.

XIV асрнинг сўнгги чорағида дунё майдониға чиққан маш-хур саркардалардан яна бири Тўхтамишхон эди. У кўчманчи ўзбекларнинг Манғишлоқдаги хони Тўи Хўжаўғлоннинг ўғли эди. Олтин Урда билан Оқ Урдани бирлаштиришға ҳаракат қилган Урускон билан вужудга келган низо оқибатида Тўи Хўжаўғлон қатл эттирилди. Тўхтамишхон Оқ Урдадан қочиб Амир Темур хўзўриға боришға мажбур бўлади. Амир Темур уни яхши кутиб олади ва улар ўртасида яхши муносабатлар бир қанча муддат давом этади. Амир Темур ердамида Тўхтамишхон Оқ Урда тах-тини эгаллайди. Унинг қучли ақл-заковати, айтиш мумкинки, Амир Темурға шогирд тушиб, ўрганган ҳарбий маҳорати тез шухрат қозонишға олиб келади. 1380 йилда Калка ёнида ўз берган жангда у Мамайни тор-мор этади ва Олтин Урда билан Оқ Урдани бирлаштиради.

Тўхтамишхон Олтин Урда тасарруфидан қичишға уринаётган рус князликлари бошини қовуштирди. 1382 йилда Москваға кирди. Қисқа муддат ичида Кавказнинг ўлкалари ва Озар-саббатлонни забт этди. Хуросонға етиб борди. Тўхтамишхоннинг зафарли юришлари ва ҳарбий санъати кўпчилик тарихнавис-лар томонидан юқори баҳоланди. Уни Афросиёбни соний — иккинчи Афросиёб деб атаганлар. Кўчманчи ўзбеклар давлати шу тариха Тўхтамишхоннинг ҳарбий заковати ва давлат юриш-тиш маҳорати натижасида шиддат билан шаклланди.

Тўхтамишхон ва унинг ҳарбий фаолияти ҳақида батафсил, ишончли тадқиқотлар ҳам. Шунинг учун кўпчилик уни Олтин Урда хони, демак, мўғул-торот салтанати вақили сифатида та-саввур қилади. Чунки, тарих фанида, айниқса собиқ совет тарих фанида, Олтин Урдаға мўғуллар ҳукмронлигининг рамзи сифатида қараб келинган.

Ботуқхондан ярим аср кейин Олтин Урда тахтиға ўтирган Ўз-бекхон даврида эса, саройдаги расмий тил туркий тили бўлиб қолди. Худди шу даврда Урда аҳолисининг асосий қисми ўз-беклар, деб атала бошлади. Ўзбек туркларининг тили Урда ҳудудида асосий тил бўлиб қолганидан ташқари, расмий ҳуж-жатларнинг барчаси ҳам шу тилда юритилди. Худди шу даврда Олтин Урда ҳудудида қолиб кетган мўғулларнинг туркийлашуви ҳам асосан тугалланган эди. Бундан 60-70 йил кейин, яъни Тўхтамишхон даврида эса бу жараён поёниға етай деб қолган-ди. Шунинг учун Тўхтамишхонни ўзбек туркларининг хони, дейишға етарли асос бор.

Мовароуннаҳр ўзбекларининг Дашти Қипчоқға қарши юри-ши тарихидаги улкан фожиалардан бири эди. Чунки ўша жан-ларда ўзбек халқини келтириб чиқарган икки насаб: Мова-роуннаҳр ўзбеклари ва Дашти Қипчоқ ўзбеклари бир-бирлари билан тўқнашди ва бир-бирларини заифлаштиридилар.

Тўхтамишхон давлатининг иктисодий эҳтиёжлари ва шухрат истаги улкан ҳудудни янада кенгайтиришни тақозо қиларди. Лекин шундай эҳтиёж ва интилишлар унинг ҳомиёиси ҳамда валинеъмати Амир Темурда ҳам бор эди. Бу эҳтиёж ва инти-лишларнинг тўқнашуви аввал иттифоқдош ва яқин бўлган икки саркардани рақибға айлантириб қўйди.

Худди мана шу мураккаб жараён ўз бераётган пайтда, Осиё қитъасининг гарбида яна бир ҳарбий даҳо соҳиби майдонға чиқётган эди. Бу Усмоний турк давлатининг етакчиси, ўқир ақл соҳиби, давлат арбоби Йилдирим Бойазид эди. Оврўпо мамлакатларида Бойазиднинг шухрати кенг тарқалган эди.

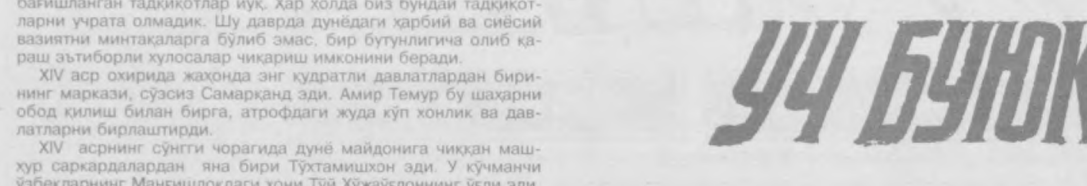
Усмоний турклар давлати Кичик Осиёдаги бир қанча тарқоқ туркий давлатлари бирлаштириш неғизида пайдо бўлди. Куч-

сизланиб қолган Византиянинг забт этилиши усмонийлар дав-латининг янада қўнайишни таъминлади. Бу давлатни Бойа-зиднинг отаси Мурод I асослаган эди.

Йилдирим Бойазид тахт тепасиға Амир Темурдан 19 йил, Тўхтамишхондан 9 йил кейин келди. 1389 йилда Мурод I Сер-бия қўшинлари билан бўлган жангда халок бўлди. Унинг урни-ға тахтга Бойазид ўтирди ва Оврўпо ҳудудларида жанглار олиб борди. Бадавлат Оврўпо давлатлари ва Кичик Осиёдаги бир қатор ҳудудларни қўлга киритди.

Чуночки, Бойазид қўшинлари 1396 йилда Никопол яқинида Оврўподаги бир қатор ийрик давлатларнинг сараланган қў-шинлари билан тўқнашди. Бу ерға Венгрия, Польша, Олмония, Валахия, Бургундия, Наварра сингари давлатларнинг қўшинла-ри жамланган эди. Сара ритсарлар билан Бойазид лашқари ўртасида бўлган жанг ритсарларнинг тўла мағлубияти билан

Тарих — ибрат

туғади.

Оврўпода вужудга келган ана шундай вазият асносида уч улуғ лашкарбоши ва давлат арбоби ўртасидаги муносабатлар таҳлил қилинган. Бу муносабатларнинг кескинлашу-виға шу уч давлат ўртасида низо қичишидан манфъатдор дав-латларнинг қўли бор,деб ўйлаш мантиқий ва ҳақиқатга яқин-ди. Тарихий тадқиқотларда «мабодо» деб фикр юритиш мум-кин эмас. Чунки тарих бўлиб ўтган воқеа-ҳодисалар мажмуи-дан иборат. Фақатгина ўша бўлиб ўтган воқеаларни чуқурроқ англаб етиш учун таҳминларга йўл қўйиш ва фақат шу ўрин-лардагина «мабодо» деб ёзиш мумкин.

Амир Темур билан Тўхтамишхон дастлаб иттифоқчи бўлиш-ган эди. Улар орасидаги шу муносабат низоға айланмай сак-ланиши мумкинмиди? Бу саволға жавоб бериш учун, бу муно-сабатларнинг кескинлаиши сабаблари ҳақида тарихнавислар-нинг фикриға мурожаат этайлик. Мирзо Улўғбек Амир Темур ва Тўхтамишхон ўрталаридаги муносабатларнинг кескинлашу-вини қуйидагича изоҳлайди: «Тарих арбобларининг ғуруҳи ва ҳабарларни ривоят қилувчиларнинг барчаси бир фикрдаки, Те-мур Тилаххоннинг давлат айёми тамом бўлган, Сохибқирони акбар Амир Темур Кўрағони Музаффарнинг мадади билан Тўхтамишхон ота-боболарининг мансабига етишиб, хонлик тах-тиға чиқди. Аввалги Сохибқирони акбар Амир Темур Кўрағо-ни Музаффарнинг илтифоти Тўхтамишхон учун ҳадду-ҳисобсиз бўлса-да, охирида қарағўйларнинг сўзларига биноан ораға совиқлиқ тушиб, Сохибқирони акбар Амир Темур Кўрағони Му-заффарнинг шафқати Тўхтамишхонға нисбатан адоват ва душ-маниликка айланди. Хатто бир неча марта жанг ҳам юз берди. (Мирзо Улўғбек. Тўрт улус тарихи. Тошкент. 1994 йил, 231-232-бетлар). Қўриниб турибдики, Мирзо Улўғбек Амир Темур билан Тўхтамишхон муносабатларининг бузилиши ва кескин-лашувининг сабабини ҳасадўйларнинг сўзларидан, деб била-ди. Бу ҳасадўйлар кимлар экани ҳақида ҳеч нарса дейилма-ди. Шуниси ҳам борки, Мирзо Улўғбек бу фикрни тарих ар-боблари ғуруҳининг фикри, деб айтди. Аслида Тўхтамишхон билан Амир Темур муносабатларининг ўзгаришға фақат ха-садўйларнинг сўзлари сабаб бўлмаган, дейишға баъзи асос-лар бор. XIV асрнинг 80-йилларида бу икки улкан саркарда фаолиятини Фарбоғи, Марказий Осиёнинг шимоллидаги ва Ша-рхдаги давлатлар қўрқинч билан кузатиб турардилар. 1392 йил-да Тўхтамишхон Волга бўйидаги бир қанча давлатлар ва Ру-сиянинг жуда катта қисмини забт этди.

Тўхтамишхоннинг юришларидан Русия билан савдо ва дип-ломатик алоқаларни ривожлантираётган Оврўпо давлатлари бе-ҳабар бўлишлари мумкин эмас эди. Улар ҳудудларда бўлаёт-ган воқеаларни кузатиб турардилар. Булар Тўхтамишхон ҳа-қарлари томонидан тўғилаётган ҳавфининг олдини олиш учун сўзсиз ҳаракат қилганлар. Улар ўз қўшинларининг Тўхтамиш-хон армиясига бас келиши қийинлигиға қўзалар етгач, табиийки, уни маъв этадиган кучни ахтарганлар. Бундай куч Мовароун-наҳрда мавжуд эди.

Тўхтамишхон Русиянинг катта ҳудудларини забт этгандан кейин Оврўпо давлатлари элчиларининг Мовароуннаҳрға кел-ди-кетдиси қучайди. Табиийки, бу элчилар Урта Осиёға фақат-гина ўз қиролларининг қизини ва алангали саломларини етказ-иш учун ошиқанлари йўқ. Уларнинг максадлари, мабодо Амир

рида, жумладан ўрта аслларда буюк аждодларимиз томонидан ярат-илган тарихий-адабий, фалсафий, муқийий-назарий битикларида низоғат қилматли маълумотлар келтирилган. Масалан, X асрнинг биринчи ярмида яшаб иқод қилган машҳур алома-муарий Абу Бакр Муҳаммад ибн Жаъфар ан-Наршайи ўзининг «Тарихи Буюк-ро» номли илмий рисоласида маҳаллий дехқонлар Наврўз қула-рида афсонавий Сиёвўшининг фожиали тақдирин билан мазмунан боғлиқ маросим қўшиқлар айтишларини тилға олиб ўтган. Муал-лифининг фикрича, бундай одат уч минг йил муқаддам пайдо бўл-ган экан. Афсуски, бундай жонли муқийий намуналар бизгача етиб келмаган.

Мумтоз макомот тарихиға назар ташлар эканмиз, Наврўзға ба-ғишлов тарихасида иход этилган муқийий асарлар маъвудлигини қайд қилишмиз мумкин. Ўзини ушбу ном билан юритиладиган бир неча маком йўллариға унинг келмади. Булар алоқида-алоқида ҳамда мўхташан «12 маком» мажмуасининг таркибий қисмлари қаторида урин тутган, Наврўзи Аҳам, Наврўзи Сабо, Наврўзи Баётий, Наврў-зи Хоро, Наврўзи Араб йўллари асосийлардан ҳисобланган. Хо-зирги муқийий биситимидида фақат Наврўзи Баётий ва Наврўзи Араб учрамадики, қолганлари эса ҳар хил маком турларида ўзига ҳо-чулғу ва айтим асарлар сифатида гавдаланган.

Атоқли маъшуҳи, манбаъларимиз олим, устоз Исҳоқ Ражабий амалға оширган мақсус тадқиқотлар натижасида аён бўлганик, ба-ҳорий маназарларни тасвирловчи, унга молик ҳолат ва қайиш-тиларни ифодоловчи Наврўзи Сабо авваллари Рохавий макомининг шўъбаларидан бири бўлган экан. XVIII асрда Бухорода Шаммаком, яъни Олти маком туркуми уziel-кесил шакланганда, Наврўзи Сабо иккинчи — Рост маком таркибидан жой олган. Бироқ, ажабланир-ли тоқон шундаки, унинг асосий пардалари, қўи мавзун, ажи-матлари асл Рост йўлларидадн бўлгунчал фарқ қилади. Бу эса ўз навбатида Наврўзи Собонинг ноёблигидан, муқийий қиёфасининг беназирлигидан далолат беради. У бошқа маком намуналардан қадимийроқ ҳам бўлиши эҳтимолдан холи эмас.

Наврўзға номдош маком асарларининг энг оммалашиб кетган-ларидан яна бири — Наврўзи Аҳам, Аҳам ва унинг тароналаридир. Ушбу салохиятли туркум бошқа воҳа ва услуб — Тошкент-Фаргона маком йўллариға мансуб бўлиб, кўпроқ Сеғоҳнинг умуммуқийий жарангдорлигиға яқинлигини билдирлади. Маълумки, «аҳам» сўзи арабларг истёмолида «араблардан бошқа халқлар» деган маънони англатади, демак «Наврўзи Аҳам» ибораси «ажамликлар Наврўзи»-деб тушунилган. Эндиклида машҳур чолғучилар, айниқса асирмиз-нинг буюк созандаси Турғун Алиматов танбурда чертиб, сатода камон тортиб иқро этган, радио қанайлари орқали тез-тез тара-либ турадиган бу сеҳрли куй таъсири остида завқланмаган, қуқур ҳаяжонға тушмаган шинаванда топилмаса керак.

...Ута нафис, дардли садолар таралишини, оҳангларнинг жила-кор ҳаракатланишини дилдан ўтказар эканмиз, эрта кўлман айём-ларда табият аста-секин сўзгаллашиб бораётганин гўё кўз олдимизда дамоён бўлади. Нолали, сўзсиз ҳиқса баён этилар экан, ажиб ҳиссийатлар оғушиға берилиб ке-тамини, тобора ҳаёлот дегизидида ке-талиб юргандай бўламиз. Қўз олди-мизға гоҳ ям-ашил либосларға бур-канган майсазорлар, гоҳ турфа ра-нглаоға бўғиниб гўллаётган гуллар-лар, мевазорлар, гоҳ зилол сўв-ларининг ариқларда тўлиб-тошиб шарқираши, гоҳ сайроқи кушлар-нинг, секин наволари — бари му-сикий тил ила йўғунлашган ҳолда баён этилаётгандек туюлади...

Муқийий Наврўзаноманинг ба-дий айналарини замондош бас-такорларимиз томонидан ҳам оз-мин-қўлми давом эттирилмоқда. Бу борада шакл, жанр, услуб қамрови анча кенгайганини курамиз. Толиб-жон Содиковнинг «Баҳор» роман-си, Мухторжон Муртазоевнинг «Навбаҳор», Фахриддин Содикое-нинг «Сўлим баҳор», Таваккал Ко-диров ихросидида «Фасли навба-ҳор», Манас Левиевнинг «Урик гўл-лаганда» каби дил яратувчи гўл-шиқ ва ашулаларидан олам-олам маънавий озуқа оласан киши. Ҳа, Наврўз — барча иходкорларимиз учун битмас-туганмас илҳом ман-баи сифатида қайта тикланди.

Равшан Юнусов,
санъатшунослик фанлари
номзоди

Темур Тўхтамишхонга бас кела олмаган тақдирда ҳам, ўртада келтириб чиқариш лозим бўлган уруш Тўхтамишхонни қучси-злангириши ва бу Оврўпоға солинаётган ҳавфни қамайтириши керак эди.

Ҳақиқатан ҳам, Амир Темур ва Тўхтамишхон лашкарлари ўр-тасида бўлиб ўтган тўқнашувларда жуда кўп қон тўқилди. Айниқ-са, 1391 ва 1395 йилги тўқнашувлар бор икки томондан кўп қурбонлар бўлишға олиб келди.

1391 йилда ҳозирги Самара шаҳри яқинидаги Қилдузча деган жойда 18 июл куни қонли тўқнашув бўлади ва у Амир Темурнинг тўла ғалабаси билан тугайди. Тўхтамишхон катта талофат кўра-ди.

1395 йил Шимолий Кавказдаги Терек дарёси соҳилида икки туркий лашкар яна бир бор, бу сафар сўнгги марта тўқнашди. Бу сафар ҳам Амир Темур ғолиб бўлди. У Тўхтамишхонни Русия-

нинг ичкарисигача қувиб борди.

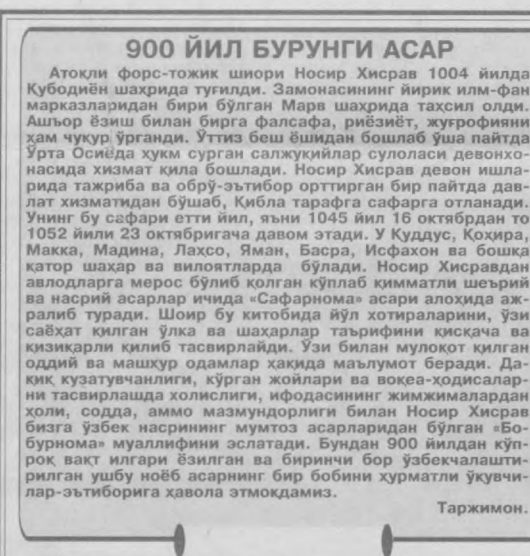
Мажорларнинг машҳур тарихчиси X. Вамбериининг худди шу юриш тўғрисида ёзишича, «Темур ўқ тезлиги билан уни (Тўхта-мишни — А. Б.) Русия ерлари томон таъкиб этиб, суриб ташлади ва Москваға бориб етди. Агарда Мовароуннаҳр ҳахрамони эҳ-тиёт билан ўрта даражадаги йўлни тутмаганда эди, Москва аҳо-лиси, Гиббоннинг таъбирича, Биби Марямнинг мўъжизамаю су-ратидан бошқа ҳеч бир ҳоимий топа олмас эди». (Ҳерман Вамбе-ри. Бухоро ёҳуд Мовароуннаҳр тарихи. Тошкент. 1990 йил, 40-бет).

... Шўни таъкидлаш лозимки, Самарқанддаги оврўполик элчи-лар, айниқса, Испания элчиси Руи де Клавихо Гонсалес ўз қиро-лининг топшириқларини муваффақият билан бажарган қўрина-ди.

Клавихо Амир Темур Тўхтамишхонни ва Султон Бойазидни мағлуб этгандан кейин Самарқанда келган бўлса ҳам, унинг мақсади Оврўпоға солиниши мумкин бўлган хаворининг олдини олиш эди. Ёзлон қилинган тарихий манбаларда бу ҳақда ҳеч нарса дейилмаса ҳам, баъзи холатлар шундай ҳулосаға олиб келади. Клавихо, айтилганидай, Испания қиролининг элчиси эди. У уч йил Амир Темур саройида бўлди. Кизиги шундаки, у вата-ниҳа қайтиб боргандан кейин фақат Испаниянинг эмас, балки, Англия, Франция, Италия, Голландия қиролларининг катта сов-ғалариға ва муқофотлариға сазовор бўлди. Хўш, нега бир ма-млакатнинг элчисиға бошқа мамлакатларнинг қироллари қиммат-баҳо совғалар топширдилар? Бунинг устига бир ёки икки мам-лакат эмас, Оврўпонинг деярли барча ийрик мамлакатлари қи-роллари уни тақдирладилар. Табиийки, бундай муқофотлар унга ўша муқофотлаётган мамлакатлар учун ҳам қўрсатган хизматлар-ни учун берилади. Бундан қайта хизмат эса, уларнинг барчаси учун жанубий-шарқ томондан тўғилаётган улкан ҳавфининг олди-ни олиш эди.

Руи де Клавихо ўз юртиға қайтиб боргандан кейин, Самарқа-нддан олиб кетган катта сандиғидаги нарсаларни ҳаммадан сир тутиб ҳеч кимға қўрсатмагани маълум. Бу ҳақда Ўзбекистонлик сиёсий арбоб Н. Мўхитиднов ўзининг Испанияға қилган сафари давомида ўша ерлик мутахассислардан эшитганини «Халқ сўзи» газетасининг мўхбири Ҳаким Саторрий билан сўхбатда ҳам га-пириб берган. Умуман Клавихонинг Самарқанда элчилик таши-рифи билан боғлиқ бўлган ва ҳали очилмаган сирлар қўп. Бу масалаға келажак тадқиқотлар аниқлик киритади, деб умид қи-ламиз.

XIX асрда яшаган рус ҳарбий тарихчиси, генерал М. Иванин Русиянинг Олтин Урда ҳукмронлигидан халос бўлишида Амир Темурнинг хизматиини қуйидагича таъйирлаган эди: «Шундай қи-либ, бу ислом ҳиёмиячи, насронийларнинг бу дахшатли душ-мани, Муҳаммад пайғамбарни чин юракдан эъзозловчи бўлган

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим. Фикр — Абумўминиддин Носир Хис-рав ал-Қубобийи ал-Марвазий шундай дейди: — Мен бир дабирпеша! одам бўлиб, ўзюқ йиллар султон девонхонасида девон ишларига машғул бўлиш эди. Ҳа ишларда бир қадар тажриба орттириб, фикзатлоҳларим орасида, анча танилиб қолдим. Тўрт юз ўттиччи йилнинг раёёёёёёёёёё оёйди (мелодий 1045 йил октябр—ноябр). Яъни Абу-сулаймон Чарғибек Довуд бини Меқоли бини Салжук Хўросон амираи бўлганда, мен девон ишлари юзасидан Марвни тарқ қилдим ва Марвруд йўлининг Панжох маъсесиға келдим. Шундақ бир машғулот қилганимиз фалак буржида бир-бирларига яқинлашган эди. Айтишларича, бу кун бандисининг ҳар не ҳолати бўлса, Аллоҳ талоо ўз қудрати билан раво қилди. Мен бир чевкаға чиқиб икки ракат намоз ўқудим ва аллоҳ талоодини қўлга олишга ҳошиямиз.

Дустларим ва ҳамроҳларим олдиға қайтганимда, улардин бири форсий шёър ўқиди. Менинғ ҳам хотирамға бир шёър келди, қозоға эътиб, буни ҳам ўқисин, деб уятмоқчи эдим. У бирдан шу шёърни ўқиб бошлади. Мен тўтқи халқни қўлиб, деб билдим ва энимда: «Парвардигор менинғ эрзини-ни иқобат қилди» — дедим.

У ердан мен Жузжонға ҳўнаб кетдим. Бу шаҳарда бир ой турдим ва улуқлиқ шароёрчилик қилдим. Расул алайҳиссалом айтганлар: агар сизни форс қилларкан бўлса экан, фақат ҳақиқатни гапирин.

Бир куни кечаси туш қўрдим ва тушымда бир менга шундай эди: — Одамини ақлу ҳўшдан жудо қилувчи шаробни яна қанча ичасан? Бадрас்தини тарқ қилиб, ҳўшер бўлганинғ мазҳук.

— Мен жавоб бердим.

— Донимшандлар бу дунё андуҳларидан хотирни фориг қилиш учун, хали майдан қўра яхшироқ нарса ўйлаб топганлари йўқ.

Одам ҳоқилик ва мас்தикда ҳўзур-халоват топилмади. Бундан йўл қўрсатган одамини донимшанд ҳам деб бўлмади. Шундақ бир машғулот билан шуғулланмоқ дарроқи, ундан ақл ва ҳўш зиёда бўлсин. — деди у.

Уи машғулотиға қайта топай? — сўрадин бўушайиб.

— Излаган топар. — деди у ва қиёла тарафини қўрсатди, бошқа ҳеч нарса демасдан ғойиб бўлди.

Уйқудан ойғонган, мен барчасини эс-ладим. Қўрдан тушим менга қаттиқ таъсир қилди ва ўзимда дедим: — Хо-зир-ку ўғондим, аммо кўр йиллик ўйқудан ҳам ойғонмоқим лозим. Барча ярамас афрўл ва аъломини тарқ қил-масам, наҳот топилаёман.

Тўрт юз ўттиз еттинчи йил жумоди-лоҳир ойининг олтинчисида, пайшанба кўни (1045 йил 26 декабр) Жомеъ мас-жидида қориб намоз ўқудим ва Аллоҳ талоолдан фақат воқиб ишларға маш-ғул бўлишим, ҳамда ўтган ҳошойиста ишлардан вез қочинишда қўмақ қўрсат-тишини сўраб иштико қилдим.

У ердан мен Шибурғонға ҳўнаб кет-дим. Кечаси Форедда туяндим ва ун-дан Санглон ва толқон орқали Марв-рудға келдим. Сўнгра Марва бориб, девондаги ўз вазифамдан оозд қилиш-ларини сўрадим ва ўзроҳлиқ юзаси-да дедим.

— Фақир қиёлаға сафар этмоқда азиямат қилдим.

Вазифабини топширдим ва ўз мол-мулкимдан баъзи энг зарур нарсалар-ни олиб, қолганини мухторларға улаш-дим.

Шаблон ойининг йилғида учинчиси-да (1406 йил 6 март) Нишопур сари йўлга тушдим. Марвадан Сераҳсгача ўт-тиз фарсанг, ундан Нишопургача қирқ фарсангидир. Шавлон ойининг ўн бирин-чисида, шанба кўни (22 апрел) мен Ни-шопурға етиб келдим, шу ой охирида қўрқашанба кўни (10 май) кўсуф ҳодиса-си юз берди. Бу пайтда шаҳар ҳоқими султон Чарғибекнинг укаси Тўғрибек Муҳаммад эди. У сарроқлик растаси

зот Олтин Урданинғ буткул қучсиэзланиши ва йқилишининг асо-сий сабабчиси бўлди ва бу билан Россиянинг унинг зулмидан халос бўлишини ҳамда бу қудратли насроний давлатининг юк-салишини тезлаштирди». (М. Иванин. Икки буюк саркарда. Тош-кент. 1994 йил. 178-бет).

М. Иванин фикриға яқин ва ўхшаш фикрлар чор Русиясини-н В.Бартолд, В. Якубовский ва бошқа тарихчилари томонидан ҳам айтаб ўтилган.

Амир Темур билан Йилдирим Бойазид ўртасидаги муноса-батлар яна ҳам драматикроқ ҳусусият касб этди. Бу муносабат-ларнинг кескинлашувида четдан ўтказилган таъсир яна ҳам аниқ-роқ қўзға ташланди.

1401 йилнинг ёзида Қорабоғда турган Амир Темур қарорго-ҳиға Оврўпо элчилари серкатнон бўлиб қолмиди. Биринчи бў-либ Византия регенти Иоани ўзининг элчиларини юборди. У Амир Темурға бирғилкида Бойазидға қарши жанг қилишини тақ-лиф қилди. Шўниси қизикчи, шарти кетиб парти қолган Визан-тия Амир Темурға айтарли ҳарбий кўч билан ҳам, моддий маб-лағ билан ҳам ердан қила олмасди. Чунки Византия империяси чор атрофидан усмоний туркларнинг қароргоҳлари билан ўрал-ган бўлиб, қичкинагина ерда ўзининг сўнгги дамларини бош-дан кечирмоқда эди. Буни Иоанининг ўзи ҳам яхши тушунарди. Лекин унинг мақсади икки буюк лашкарбоши—Амир Темур ва Бойазидни бир-бири билан тўқнаштириб қўйиш эди.

Иоанндан кейин Юнонистон императори Мануэл III Амир Те-мур қароргоҳиға элчи юборди ва бирғилкида Бойазидға қарши юриш қилишини тақлиф этди. Бу пайтда Юнонистон ҳам Амир Темурға сезиларли ёрдам бера олмасди. Унинг ҳам мақсади Амир Темурни Бойазидға қарши қўйиш эди.

Венетсия ҳўкмдорлари, Амир Темур Бойазидға қарши уруш бошлаسا, флот билан ердан беражақини билдирди.

1402 йилда Амир Темур ва Султон Бойазид ўртасида уруш бошланишидан бир неча ой аввал, Кастилия қироли Генрих III нинг элчиси Пелагия де Сатоматир ва Фердинанд де Паласус-лоспар Қорабоққа, Амир Темур хўзўриға келишади. Улар ҳам ўз қироллари Генрих III нинг қизгин саломларини, уруш бош-ланса, қўрсатадиган ёрдами ҳақидаги ваъдаларини етказди-лар.

Кизиги шундаки, Амир Темур Султон Бойазидға қарши уруш бошлаганда, ҳарбий иттифоқни тақлиф этиб, армия ва флот билан ердан беришни ваъда қилган бирорта оврўполик ҳўқи-дор бирорта аскар билан ердан берамди. Шундан ҳулоса қи-лиш мумкинки, Амир Темур ва Султон Бойазид ўртасида уруш чиқариш учун оврўполик ҳўкмдорлар қаттиқ ҳаракат қилдилар ва қўзлаган максасдларига эришдилар.

XIV асрнинг сўнгги чорағида дунёда уч буюк лашкарбоши майдонға чиқди. Ҳар бирини алоҳида олиб қараганда Турон заминидан ташқаридида уларға бас қолдиган қуч йў

Илоҳий чашмалар

ТЕҲРОНДА ҚУРЪОН БАЙРАМИ

Эрондаги «Вазорати фарҳанг ва иршод Исломи» (Ислом маданияти ва иршод вазирлиги) тақлифи билан шу йил 21 январда Теҳронда ташкил қилинган Қуръони Карим кўргазмасига бордик. Кўргазманинг асосий мақсади Қуръони Каримнинг қадимий нусхаларини аниқлаш, шу пайтгача босилган нусхалари ҳақида маълумот тулпаш, унинг дунё тилларига қўлинган таржималари билан танишишдан иборат экан.

Кўргазма Теҳронда Мажлиси Шуроий миллий идорасининг 2-биносида ташкил қилинган бўлиб, бу гоит ҳашаматли бинонинг биринчи қавати жуда кенг ва катта эди. Кўргазманинг биринчи куниди бошлаб тўрт саҳифали рангли рўнома ташкил қилинди ва кўргазмага қўйилган Қуръон, Қуръон тавсифлари ва Қуръон илмига оид ахборотлар бериб берилди. «Викеномайи намойишгоҳи Қуръони Карим» («Қуръони Карим кўргазмасининг муҳим хабарлари») деб аталган бу рўнома-нинг биринчи сониди ёзилишча, кўргазмага Эрондаги турли илмий муассаса ва китоб фондларида сақланаётган Қуръони Каримнинг 150 та энг қиройли хат билан битилган нусхалари, кейинги пайтда Эронда 250 марта босилган нусхалари, 150 та тошбосма нусхалари ва 28 та хаттотлиқ услуби ва нақшлар билан чоп этилган нусхалар қўйилган.

Қуръони Каримнинг бу галги кўргазмаси учинчиси экан. Утган ва ўндан олдинги йилли 1- ва 2-кўргазмаси бўлиб, бунда фақат эронликларнинг уларигагина ўтказган эканлар. «Викенома»нинг иккинчи сонида кўрсатилишча, бу йил еттига ислом мамлакатлари тақлифномаларни қабул қилиб, кўргазмада катнашишга розилик билдирганлар. Булар Ўзбекистон, Тожикистон, Қўкистон, Қувайт, Сурия, Қозоғистон ва Россиядир. «Бу мамлакат вакилларининг келиши, деб ёздаи рўнома, кўргазманинг халқро кўргазмага айланишига сабаб бўлди».

Биз Теҳрон аэропортига келиб тушганимизда ҳамма ёқда «Қуръони Карим байрами муъорақ бўлсин» деб ёзилган шорларни кўрдик. Бунинг рамзий маъноси бор бўлиб, Қуръони Карим рамзони ойида тушган ва шу-нинг учун бу ойни байрам деб нишонлашавтган экан.

Кўргазмада ҳар бир республика учун аллоҳида гурфа (бўлим) ажратилган экан. Тожикистондан келган олимлар Расул Ходидзода, Ансор Афзалзода, Мосқвадан та-ниқли олим Нури Усмои, Петер-бургдан Ефим Рамзони, Қозоғис-тождан Қуръони Каримнинг ҳозик тилига таржима қилган Халифа Олтай ва Ўзбекистондан мен бир ҳафта давомида ўз гурфалари-мизда фаолият қўрсатдик.

Маълумки, бизнинг Шарқшу-нослик институтими ўзининг бой қўлёзмалар хазинаси билан жа-ҳонга маълум. 40 минг асарни ўз ичига олган 14 мингга яқин жилд қўлёзма ва 40 мингдан ортиқ асарни ўз ичига олган 21 минг тошбосма китоблар орасида Қуръони Каримнинг 100 дан ор-тиқ қўлёзма ва шунга яқин тош-босма нусхалари мавжуд. Биз мазукур қўлёзмалардан қадим-ийлиги ва хаттотлиқ услубининг қиройилилиги билан ажралиб ту-рувчи 9 та қўлёзмами танлаб ол-дик. Қуръони Каримнинг бу қў-лёзмалари, албатта, ҳар бир одамни қизиқтиришни ҳисобга олиб, улар ҳақида қисқача маълу-мотларни келтирмоқчимиз.

1. 579 рақамли қўлёзма. Бу Қуръони Каримнинг институти-мизда сақланаётган энг қадимий нусхаларидир. Қуфий ҳатида ёзилган бўлиб, баъзан сулс та-ҳнинг белгилари ҳам қўзга таш-ланади. Хатига ва қорозиға қараб, уни Х асрининг иккинчи армида, баъзиларнинг фикри бўйича, IX асрда қўйрилган дейиш мумкин. Биз Теҳрондаги кўргазмага қўй-илган қўлёзмаларни кўздан ке-чирганимизда уларнинг энг қадим-ийси бизнинг қўлёзмаға тенг-дощ эканини кўрдик.

2. 3962 рақамли қўлёзма. Ба-диний жиҳатдан юқори савияда ишланган нусха. Қиройли Сурия насх хатида ёзилган. Сарлавҳа-ларға олтин суви берилган. Бу Қуръон султон Малик Носир, яъни Саложиддиннинг буйруғи билан (532/1138 йил турилган, вафоти 589/1193 й.) унинг учун қўйрил-ган. Унинг кутубхонасида сақлан-ган бир неча босма қўлёзмалар С.-Петербургда сақланмоқда. Бизнинг нусхами XII асрнинг ик-кинчи армида Сурияда қўйрил-ган ва номаълум сабабларға қў-ра бизнинг фондимиғга тушиб колган.

3. 2008 рақамли нусха. Бу нус-ха ажойиб сулс хати билан ёзил-ган бўлиб, ҳар бир қатор остиға учбурчак ёки чорси шаклида тур-кичқа ва тожикча таржимаси кел-тирилган. Хати, қорози ва айрим белгиларига қараб, уни XIII аср-да қўйрилган деб ҳўкм чиқариш мумкин. Тожик тилидаги айрим сўзларнинг ҳозирги тожик адабий тилида учрамаслиғи ҳам унинг қадимийлигини кўрсатиб туради.

Текширишлардан маълум бўли-шча, туркий таржима эса Қорахоний қипчқк тилида эканини кўр-сатиб турибди. Демак, унинг то-жикча ва туркийча таржимаси XIII асрдаги бу тилларни ўрганишда ҳам муҳим аҳамиятға эгадир.

4. 2174 рақамли нусха. Чи-ройли ва йирик сулс хати билан ёзилган. Ҳар бир сўра олтин сув билан ёзилган сарлавҳа ва нақш-лар билан ажратилган. Бу нусха ҳам хати ва қорозиға мувофиқ XIII асрда қўйрилган дейиш мумкин.

5. 2171 рақамли нусха. Ўрта Осиё насх хати билан қўйрил-ган. Оятлар деярли рамкаларға о-риланган бўлиб, олтин суви юғур-тирилган нақшлар билан безатил-ган. Шарқшунослик институтининг илмий ходими, вафот И. Оди-ловнинг (1944 й, марҳум этган) айтишича, бу қўлёзма шайбонийлардан Ўбайдуллоҳон (1533-1539) ва унинг ўғли Абдулазиз-хоннинг хаттоғи Мухаммад Амин Халовий томонидан қўйрилган.

6. 2403 рақамли нусха. Бу хо-размлик аллома Замаҳшарий (Аб-дулқосим Маҳмуди ибн Усмои, ва-фоти 538 * 1144)нинг Қуръонға ёзган тафсири «ал-Қашшоф»нинг нусхасидир. Унинг хати ва қорози-ға қараб XIII асрда қўйрилган дейиш мумкин.

7. 3601 рақамли нусха. Бу нус-ха ашқабас ал-имом аз-Зохид Абу Наср Аҳмад ибн Ҳусайн ибн Аҳ-мад аз-Зарийий ал-Бухорий то-монидан ёзилган тафсир бўлиб, «Тафсири Зоҳидий» деб аталади. Бу тафсир 519 йил 5 шаввол (1125 йил 8 ноябрда) Бухорода ёзиб тугатилган. Унинг охириғи ва-рағида қуйидаги тўртлик ва қўчи-риш йили шундай ёзилган:

Ошиқ ба ҳалоқи ҳештан **машғул аст,**
Зохид ба фириби марду зан **машғул аст,**
Дони ба қарамшан суҳан **машғул аст,**
Нодон ба иморати тан **машғул аст**
Мухаммад Сибёний, (965/1558 й.)

(Таржимаси):

Ошиқ ўзини ҳалоқ қилиш **билан машғулдир,**
Зохид эрқағу хотин **фиреби билан машғулдир,**
Дони сўзининг қарамшаси **билан машғулдир,**
Нодон бадан иморати **билан машғулдир.**

Бу ерда келтирилган йил, биз-нингча, қўлёзманинг қўйрилган йили бўлиши керак.

8. 1226 рақамли нусха. Насх ва насталиқ хатида қўйрилган бу нусха Ҳусайн ибн Али (Воиз Кошифий)нинг «Мавоҳибу-л-Аллийа» («Алиға аталган тўхфа-лар») номли тафсиридир. У халқ ичида «Тафсири Ҳусайний» («Ҳу-сайн тафсири») номи билан шўҳ-рат топган. Тафсирининг юзаға кел-иши ҳақида қисқача маълумот. Воиз Кошифий Абдурахмон Жо-мий, Алишер Навоий ва Ҳусайн Бойқаро билан яқин мулоқотла бўлган олим. Навоий: «Оз фан бўлғаймик, дахли бўлғаймик» (у шугулланмаган фан оздир- дер фан), у ўзининг «Махолисун-на-фонс» асарида қуйидаги маълум-отни келтиради. Воиз Кошифий Хирот Жоме масжидиға ваъза айтиш учун чиқканда Хофиз Ше-розийнинг қуйидаги байти ёзил-ган ва минбағра қўйилган қуйи-даги байтға қўзи тушди:

Воизон к-ин жила бар
мехробу минбар мекунанд,
Чу ба хилват меравенд
он кори дигар мекунанд.
«(Мехроб ва минбарларда жила қилаётган бу воизлар хилватға кирганларида) халиғи бошқа ишми қиладилар».

Буни ўқиган Воиз Кошифий минбардан тушди ва «одамлар бизнинг хилватда қилаётган иш-мизни ҳам қўриб турарканлар деб, оилаб ваъза айтишдан ўзини тийди. Охири дўстлари ҳазил қил-ганларига иқорол бўлганларидан

сўнг яна ваъза айтишға қайтади.

Воиз Кошифийнинг қўлғина фанларға атаб ёзган асарлари бизгача тўлиқ етиб келган. У фор-с тилида «Жавоҳирот-тафсир» («Тафсирларнинг мағзи») номли жуда катта ҳажмли тафсирини ёзиб тугатади ва Ҳусайн Бойқаро ҳамда Навоийға қўрсатади. Улар бу ишға тахсин юр эканлар, дав-лат ишида бўлиб, вақти кам одам-лар учун кичикроқ тафсир ёзиб беришни илтимос қиладилар. У 889/1484 йилда шундай тафсир-ини ёзиб тугатади ва номини «Ма-воҳибул-Алиййа» («Алиға аталган тўхфалар») деб атайди. Номидан кўриниб турибдики, у Алишер На-воийға бағишланган.

Мазкур нусха 1256/1840 йил-да Хоразмда қўйрилган. Ҳар бир оят олтин суви юғуртирилган на-қшлар билан безатилган бўлиб, бадиний жиҳатдан юксак ишлан-ган. Ҳошиясида эса «Тафсири жа-лолайи» китоби берилган.

9. 581 рақамли нусха. Бу нус-ха юқорида зикр қилинган «Таф-сири Ҳусайний»нинг нусхаси бў-либ, бадиний жиҳатдан юқори са-вияда ишлангани билан диққатни жалб қилади. Ҳар бир оят олтин суви юғуртирилган нақшлар ичи-ға олинган. Қўйриш йили ва ко-тиби номаълум.

Катта ҳамжаға эға бўлган ва но-дир нусхалар ҳисобланган Қуръо-ни Каримнинг бу тўққиз нусхаси-ни Теҳронға олиб бориш катта қийинчилик туғдирар, уларға за-рар етиш эҳтимол ҳам йўқ эмас эди. Шунинг учун биз бу нусха-ларнинг зарур саҳифаларининг фотонусхасини олишни лозим топдик. Бироқ ҳар бир саҳифа-нинг рангли расмини олиш керак бўлиб, битта саҳифа 3 минг сўм-ға тушар экан. Биз бу ҳақда Эрон-нинг Тошкентдаги элчиюнасиға маслаҳатлашаш учун мурожаат қилдик. Элчиюна барча харажат-ларни ўз бўйниға олиб, уларнинг микрофилмини Эронға юборди. Биз бу ерға келганимизда мик-рофилмдан рангли фотонусхалар тайёрлаб, уларни нақшин рамка-ларға солиб, Ўзбекистон бўлими деворларига осиб қўйишган экан.

Биз сўнгги пайтда Ўзбекистон-да нашр қилинган диний китоб-лардан ҳам 23 тасини ўзимиз бил-ан олиб бордик. Уларнинг қўпи-ни Мовароуннаҳр диний мудирин Шайх Абдулазиз Мансур лўфтан тақдим этган эди. Эрон элчию-наси ҳам тақдим этган китоблар билан бирға уларни ҳам бўлимға кўргазмага қўйдик.

21 январ кўни соат 2 да кўр-газманинг очилиш маросими бў-лди. Мажлиси Иршод вазиринин-г муовини Аҳмад Масжиди Жо-мийий очиб, бу кўргазма аҳамия-ти ҳақида сўзлади. Сўнг сўзни Ир-шод вазирига берди. Иршод ва-зири жаноб Мир Салим мазукур кўргазма ҳақида гапириб, жумла-дан, Ўзбекистон вақилиға ҳам миннатдорчилик изҳор қилди.

Кўргазманинг кенг ва катта за-ли ҳар кўни одамлар билан лик тўлар эди. 12 миллионга яқин аҳолиси бўлган Теҳроннинг ке-кса-ю ёшлари, кизу жувоилари кўргазма залиға тинимсиз оқиб келар эдилар. Айникса Ўзбекис-тон бўлими уларни қизиқтирар, олиб борилган Қуръон фотонус-халари билан танишиб, уларнинг қаерда сақланиши ҳақида сўраб-дилар. Мен уларға Шарқшунос-лик институти қўлёзмалар хази-наси ҳақида сўзлаб берардим. Улар Ўзбекистоннинг ҳозирги ку-ни, мустақиллик одимлари, халқ-нинг эътиқоди ҳақида қизиқшар ва мендан тўлиқ жавоб олиб та-шаққур айтишарди. Улар Қуръо-ни Каримнинг Ўзбекистонда ўр-ганилиши ҳақида сўраганларида, истиқлол шарофати билан Қуръон икки марта ўзбек тилиға тўлиқ таржима қилингани, биринчи тар-жима Аллоуддин Мансур томони-дан амалға оширилган бўлиб, ом-мавий нусхада босилгани ҳақида гапирар ва унинг изомийшғ қўйилган бир нусхасини кўрсатар эдик. Иккинчи марта эса етук шарқшунос олимлар И. Абдуллоев, А. Ирисов ва маҳрум М. Усмонов томонидан академик таржимаси амалға оширилгани ҳақида сўз-лаб берардим. Қуръоннинг баъзи қисмлари Ш. Боқононов томони-дан таржима қилингани ҳақида ҳам хабар бердим. Яна асли на-манганлик бўлиб, сўнг Тароз (хо-зирги Жамбул)да яшган, кейин-чалик Мадина, Тоиф, Покистон, Ҳиндистон, Мақгада яшаб, иқод қилган, қалб асарларининг муал-лифи Олтинқон Тура (Махмуд Та-розийий)нинг таржимаси И. Абдул-лаев томонидан нашрға тайёр-лангани ҳақида ҳам ахборот бе-

Муяссар РАЗЗОҚОВА:

ОВОЗ ТУҒМА СОЗЛАНГАН БЎЛИШИ КЕРАК

Бундан уч-тўрт йил бурун унинг қўшиғини эши-тиб қолдим. Кучли ва жозибадор овоз бир зумда мени бутунлай ўзига ром қилиб қўйди. Ва қал-бимда бирдан у билан учраишш, суҳбатлаишш истағи пайдо бўлди.Мана, орадан шунча вақт ўт-гач орзуим амалға ошди. Суҳбатдошим — Ўзбе-кистонда хизмат кўрсатган артист Муяссар Раз-зоқова.

— Муяссархон, мен ҳам қишлоқда ўсганман. Киш-лок қизлари табиятини ях-ши биламан. Улар уятчан, камтар бўлишади. Унча-мунчаси ажабтовур овози бўлса ҳам ашула айтавер-майди. Сизнинг болали-гингиз узок Қорақалпоғис-тоннинг Беруний туманида ўтган. Кишлоқ қизи қандай қилиб опера артисти бўлиб етишди?

Бир шоир. «Шоирлар қишлоқда туғлиб, Парижда ўлади» деган экан. Бу галда қанчалик ҳақиқат борлигини билмадим-у, аммо менимча, инсонда талант, иқтидор бўл-са, унинг қаерда яшаш ич-уналик аҳамиятли эмас. У ал-батта муҳитни ёриб чиқади.

Бу ерда ўзимни назарда ту-таётганим йўқ. Шундай экан, қишлоқ қизларидан опера ар-тисти чикса, ҳечам ҳайратла-ниш керак эмас. Бунн оддий воқеа деб қарайдиган замон-лар аллақачон етиб келган.

Ўзимға тўхтайдиган бўл-сак, биринчи марта етти ёшдаимда мактаб сахнасида ашула айтганман. Овозим ёқиб қолди шекилли, шундан сўнг одамлар мени «Қўни-роқ овозли қиз» деб қақира-диган бўлишди. Орадан би-роз вақт ўтгач вилоят санъат байрами фестивалида кат-нашдим. У ерда биринчи ўринни олгач, албатта,

санъаткор бўламан деган қар-рорға келдим. Шу туфайли 1981 йили пойтахтға йўл олдим ва имтиҳонларни муваффақиятли топириб, Тошкент Давлат кон-серваториясига ўқишга кирдим. Омадимни қарангки, бу ерда менға Халқ артисти Саодат Ко-булова устозлик қилди. У киши менда «Италия усули»да ашула айтишға қобилият борлигини сезиб, операға жалб этди. Тур-тинчи курсда ўқиб юрганимда Алишер Навоий номидаги ўз-бек давлат академик Катта театриға ишға қабул қилиндим.

Театр — катта даргоҳ. Бу ерда кўп нарсаларни ўргандим. Шу-нинг учун театрдаги устозла-римдан бир умр миннатдорман. — Ҳар бир халқнинг ўзига хос санъат турлари, оханг-лари, қўшиқлари бор. Опера эса, назаримда, жаҳон санъати. Чунки дунёнинг жу-да кўп мамлакатларида санъатнинг опера турн мав-жуд. Опера қўшиқларини иж-ро этадиган буюк актёрлар ҳам кўп. Демак, опера актё-ри бўлиш инсондан катта масъулият талаб этади. Сиз жаҳон опера санъатини ҳеч бир-бириға солиштириб кўр-ганимиз? Умуман, бугунги ўзбек операсининг ахволи-дан қониқасизми?

— Кейинги йилларда Латвия-да, Венгрияда ўтган ёш опера-чилар танловида, Туркия, Гер-

мания, Австрияда ўтган халқа-ро танловларда иштирок этдим. Шубҳасиз, булар менға катта мактаб бўлди.

Европада опера жуда ривож-ланган. Бизнинг Республикамиз санъатида ҳам операнинг ўзига хос ўрни бор. Унинг бугунги аҳ-волиға қелсак... Назаримда, жумҳуриятимизда сал илгар-ида операға қизиқиш бошқача эди. Болалигимизда «Зайнаб ва Омон», «Майсаранинг иши» операларини телевизорда кўр-сатишганида берилиб томоша қилардик. Кейинроқ одамларда қизиқиш бироз сўнди. Бу, ал-батта, операда ҳам пасайиш бўлганидан далолат. Сўнгги йилларда операмизда яна олға силжиш бошланди. Дунёда ўз-бек санъатиға қизиқиш кўчади. Бунинг исботи сифатида бизни

бунчалик тиниқ қилишининг йўли борми?

— Йўқ. Амударё сувини ич-ганим учун овозим тиниқ деб ўйлайман. Умуман, овоз худо берган неъмат. Ҳақиқий санъаткорнинг овози туғма созланган бўлиши керак. Овозни ҳар хил қўйға солиб, қийнаб созлаш билан санъат-кор бўлиш қийин. Комилжон Отаниёзовнинг овози табиий созланган овоз эди. Отажон Худойшукуров кучли овоз со-ҳиби эди. У вафот этганда жу-да ачиндим ва узок йиғладим. Ботир Зокировни узозим деб биламан. Шерали Жўраевға тан бераман.

— Муяссархон, кучли овозингиз бор. Негэ эстра-да қўшиқларини ижро эт-майсиз? Бугунги эстрада-ға муносабатингиз қандай?

— Эстрада ҳам балки ке-ракдир. Аммо, назаримда, у бизнинг миллий қўшиқчилиғи-мизға зарар келтиряпти. Тур-ли чет эл қўйларининг қўши-лиши натижасида мусиқлари-миз соғлигини йўқотаяпти.

Эстрада қўшиқлари ижро этиш масаласига қелсак... Ростини айтсам, айримлар менға «эстрадаға ўтиб кет-майсанми, тўйларға бориб «жараҳ-жараҳ» пул ишла-майсанми?», деб кўп айтиш-ган. Аммо, нима қилай, мен табиятан мол-дунға, шўҳрат-ға қизиқмайман. Ҳаётда дои-мо принсипеи биринчи ўри-ға қўяман. Мен ўз йўлимини танлаб олганман. Бу — опера. Ундан ҳар қандай шароитда ҳам воз кечмасам керак.

— Мазмуни суҳбатингиз учун раҳмат.

Ойбек ТИЛЛАЕВ

НАВРЎЗ АЙЁМИНГИЗ МУБОРАК

БЎЛАСИН, АЗИЗ ЮРТДОШЛАР!

«Фонон» илмий-ишлаб чиқариш корхонаси 19-30 март кунлари ўзининг фирма дўконида заргарлик буюмлари савдо-сотиғини ўтказади.

Сизнинг ихтиёрингизға:

жаҳон стандартларида ишланган юқори сифатли тилла ва қумуш буюм-лар, оригинал безаклар, ошхона жиҳозлари таклиф этилади.

Буларнинг ҳаммасини фақат биздан топасиз! Кўринг ва ... сотиб олинг. Адашмайсиз.

Фақатн биз сизни янаға гўзал қила оламиз.

«Фонон» фирма дўқони манзилгоҳи:

Тошкент шаҳри, Олой бозори (усти ёпиқ павилон), 2-қават.

Ибн ҲАЗМ

КАБУТАР МАРЖОНЛАРИ

Уйқусизлик — ошиқ-маъшукларға хос хислатлардан бири бўлиб, назмгўйлар уларни юлдузларнинг қўйчовилари деб атаганлар ва улар бедор ўтказган тунларнинг адоғи йўқ-лиги ҳусусида ёзганлар. Мен буни силрални яшириш деб таърифлаганман ва турли белгиларига кўра билинғай:

Булутлар кўз ёшларин жолаларидан ўргандилар ва жа-ла бўлиб тинмай ёгдилар. Шунинг учун тун хабибим бўл-ди ва бедорликда мени қўллади.

Тонг отиб тун чекинмаса, қиприklarимға уйқу қўнма-ғай.

Бизға ёруғ куннинг йўллари берк ва бедорлик дам сайин қучайиб боради.

Худди кеча юлдузлари шуълаларини булутлар кўзла-римдан яширгандай.

О, орзуларим чечағи, яширин ўйларим сенинг ишқинг билан ўртанар ва фақат хаёллардагина қанотланар.

Яна худди шундай ҳолат ҳақида ушбу байтларни айт-ганман:

Мен юлдузлар чўпониман, собиту сайёраларға боқа-ман

Худди бу юлдузлар ва тун зулмат ичра хаёлимда чакнаган эҳтирос яллиғларидай

Боғдағи майсалар қўйнида очилган наргизлар каби зумрад қучқорларда тураман гўё посбон каби.

Чопагон юлдузларни кузатишда ҳеч ким менинг ол-димға тушолмайди. Битлимус тирик бўлса, бунға тан берган бўларди.

Нарсаларни нимадир эслашға мажбур этади. Шуни-нг учун улар эсланади. Мен бу шеърда бир байтда икки нарсани бошқа икки нарсаға ўхшатганман. «Худди бу юлдузлар...» деб бошланадиган мисрада тун ва юл-дузларни зулмат ва эҳтирос яллиғларига қиёлаган-ман. Бундай шеърға ҳайрон қолишади, лекин менинг бундан кўра ҳам барқамолроқ сатрларим бор — унда уч нарсани уч нарсаға ва тўрт нарсани тўрт нарсаға қиёс-лаганман. Улар мен келтираётган ушбу парчада акс этади:

Хасратға тўлган асир ўхламайди, уйқусизлик азоби-ни тортади. Инжиқлик майдан доим жунбушға келади.

Бир дамнинг ўзида у сенға турли мўъжизалар кўрса-ти — гоҳ қарасанг, рақиб, гоҳ қарасанг, хабиб. Бир кўр-санг, узоклашади, бир кўрсанг яқинлашади.

ОРЗИҚИБ КУТИЛГАН УЧРАШУВ

Яқинда 4-санатория мактаб-интернатида ўқувчилар-нинг Ўзбекистон халқ ёзувчиси Уткир Хошимов билан учрашуви бўлиб ўтди. Ёзувчининг асарларини қўлдан қўймай ўқиб муаллиф билан учраишш ниятида юрган илмға ташна китобхонларнинг бу кун орзуси амалға ошди.

Мактаб-интернат директори Йўлдош Эргашев кеча-ни очиб, ёзувчи Уткир Хошимовнинг ҳаёти ва ижоди ҳақида гапириб берди. Сўнгра ёзувчимиз ўз болалиғи кечган мана шу Домробод маҳалласи ва у ердан оқиб ўтадиган, бир неча асарларида тасвирланган Қон-

қус анҳори ҳақидаги қизиқарли воқеаларни ёдға олди. Шу кунларда ёзаётган янги асари ҳақида сўзлади. Ўқув-чилар, тарбиячилар, тиббиёт ходимлари томонидан бе-рилган оғзаки ва ёзма саволларға атрофлича жавоб берди.

Кеча сўнгида битирувчи синф ўқувчилари томонидан тарбиячи Муҳамбар Нодирова раҳбарлиғида тайёр-ланган «Она — муътабар зот»мавзуйида сахна лавҳаси намойиш этилди.

Учрашув ўқувчилар ва интернет ходимларида катта таассурот қолдирди.

Р. ВОСИХОНОВА

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАҒУРОВ

Газета 136-рақам билан рўйхатдан ўтган. Буюртма: Ғ — 0161. 5194 нусхада босилди. Сотувда нархи эркин. Ҳажми 2 босма табок. Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди.

Манзилимиз: Тошкент-83, Матбуотчилар кўчаси — 32. Телефон 33-50-18. «Шарқ» наشريёт-матбаа концерни босмахо-наси. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кў-часи, 41-ўй.

Навбатчи муҳаррир — Бахтиёр АҲМЕДОВ